

inkarnerede brugere, men andre bør ikke overse de potentielle muligheder for at finde materiale udover det umiddelbart forventelige.

Anders Monrad Møller

HERMAN BENGTTSSON: Den höviska kulturen i Norden. En konsthistorisk undersökning. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 1999. ISBN 91-7402-297-0.

Dette er et vigtigt pionerarbejde. Ingen har tidligere givet en sådan gennemgribende præsentation og vurdering af nordiske vidnesbyrd om høvisk kultur – ej heller på nationalt plan. At Herman Bengtsson har gennemført sin undersøgelse for hele Norden, er så meget mere imponerende og en klar styrke. På fællesnordisk basis er der materiale nok til at få et ganske rigt og facetteret helhedsbillede frem, som nationale undersøgelser slet ikke kunne have givet. En forudsætning for det vellykkede resultat er også forfatterens beherskelse af det ganske omfangsrige skriftlige materiale og evne til at oplede relevant litteratur, både nordisk og international.

Bogen er disponeret i seks hovedafsnit. Efter en gennemgang af skandinavisk litteratur følger begrebsdefinitioner, der sætter høvisk kultur (af hof, jfr. dansk 'høflig') nogenlunde lig med ridderkultur, men som ikke prøver at trække nogen grænse til begrebet profan kultur. Første afsnit afsluttes med 'Teorier om den höviska kulturen', der også søger at tidsfæste fremkomsten af eksempelvis ridderslag ('dubbing'), heraldik og ridderlige idealer i deres forhold til kirken og kvinden. Overfor forskere, der som Georges Duby har betonet ridderkulturens udvikling til 10-1100-tallet, stiller forfatteren andre, der understreger de høviske idealers kontinuitet både tilbage til antikken og fremefter til i dag.

Andet afsnit tegner et samlet billede af 'En nordisk hov- og riddarkultur', først og fremmest på grundlag af krøniker, sagaer, høvisk litteratur, det norske kongespejl etc. Et kapitel om 'Borgen som bostad och som representativt centrum' bygger dog også på borgene selv og deres palatier. Tredje afsnit behandler 'Kyrkokonsten och det höviska idealet', dels i form af højmiddelalderlige rytterbilleder, dels i kapitler om den gotiske billedkunst, hvori den ridderlige kultur fremstår både som forbillede og modbillede. Fjerde afsnit behandler fyrstebilledet på segl, mønter, gravmonumenter og i maleriet, mens femte afsnit gælder 'Den profana konsten' i form af slotsindretningers maleri, skulptur og billedkakler samt i form af brugsgenstande som skåle, drikkekar, akvamaniler, smykker og elfenbensskæringer.

Endelig er bogens sjette afsnit 'Aspekter på den höviska kulturen' en sammenfatning, som bl.a. sætter de nordiske vidnesbyrd op imod de almene europæiske problemstillinger fra første afsnit. Som hovedresultat fremstår, at Norden havde en høvisk kultur, der nøje sluttede sig til den europæiske, dog med de begrænsninger, der lå i en mindre velstand, et barskere klima og øjensynligt deri, at vi savner vidnesbyrd om den sværmeriske kvindedyrkelse, som kendes fra de europæiske ridderromaner og troubadurlyrikken.

Naturligvis ægger adskilligt til diskussion. I begrebsdefinitionen og materialets afgrænsning udfolder forfatteren sig mere harmoniserende end kritisk analyserende. Den uafklarede afgrænsning mellem begreberne 'høvisk' og 'profan' giver vel ingen vanskeligheder, så længe der er tale om skriftlige vidnesbyrd, da disse jo alle gælder de højeste klassers såvel høviske som profane kultur. Når det

derimod gælder materielle vidnesbyrd, mærker man forfatterens problem ved at afgrænse sit emne til det høviske. Det får ham til lidt krampagtigt at henføre genstande til mere aristokratiske miljøer end nødvendigt og til generelt at undervurdere nedsivningen af den høviske kultur til den mere jævnt profane. Eksempelvis skal en i Oslofjorden funden skylleskål af fransk limogesarbejde absolut have haft en kongelig bruger, mens – på den anden side – de enklere graverede 'mollinger' (tidligere kaldet 'Hansaschüsseln') lades helt unævnt, på trods af, at de i deres parvise brug ved bordet har været udtryk for en yderst 'høvisk' bordskik (jfr. artiklen 'Mundlaug' i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder). Forfatterens bestræbelse på udeladelse af den jævne profane kunst er med til at skabe et ikke ganske dækkende billede af Nordens høviske kunst som udelukkende importeret og fyrstelig. Undersøgelsen efterlader således plads for en kunsthistoriker eller arkæolog, der vil studere den høviske kulturs forudsætninger og nedsivning i de nordiske samfund.

Afgrænsningsproblemet spørger også i behandlingen af kirkernes kunst med mere eller mindre høviske motiver. Om de jyske 'rytterfriser' fra o. 1175-1250 fremsættes således dette svært forståelige synspunkt: »Det finns emellertid inte någon anledning att överbetona sambandet mellan de här uppmärksammade riddarbilderne och den framväxande riddarkulturen i Norden«. Man må spørge sig, hvorfor disse ridderbilleder således nedtones som kilder – er de for tidlige, eller kan de ikke tilskrives et tilstrækkeligt højt bestiller-miljø? Teksten leverer ikke svar, men giver sig i øvrigt ud i en analyse, der indleder med at kritisere den brugte betegnelse »ryttarfriser« som »missvisande«. Dette begrundes skarpsindigt i, at nogle fremstillinger ikke er egentlige friser, men kun er tvekampe mellem ryttere, mens andre »skadats svårt av överkalkningar eller stympats genom senare valvslagningar«! Mere held har forfatteren ikke med sine bidrag til tolkningen. En hæmsko er, at han ikke vil godtage, at psykomakier (kampe mellem dyder og laster) kan fremstilles i andet end kvindeskikkelse. Herved kommer forfatteren til at afvise oplagte og med rette etablerede tolkninger. Tilsvarende fremstår afvisningen af Otto Norns tanker om visse friser som Gralsfortællinger i eucharistisk lys som mærkeligt bastant og forceret. Man får det indtryk, at forfatteren simpelthen ikke vil acceptere, at disse friser skal have noget at gøre med tidens ridderromaner.

Trods bogens undertitel, »En kunsthistorisk undersökning«, virker den egentlig ikke særlig kunsthistorisk. Afsnittet om kirkekunsten og det høviske ideal hører således til bogens svageste ikke mindst i behandlingen af den høviske gestik og dragtmode. Forfatteren skelner ikke rigtigt mellem høj- og sengotisk stil, og får derved ikke klargjort højgotikkens (o. 1250-1350) særlige stilling som middelalderens høviske stil – eller hofstil ('style de cour'), som den også kaldes efter sit udspring ved Ludvig den Helliges hof. Alene det, at kunsten med højgotikken gik bort fra de antikke gevanter og i stedet begyndte at vise både hellige og verdslige personer i elegant samtidsdragt, er et faktum, som man gerne havde set diskuteret. Betyder dette således, at fænomener som stil og billedkonvention har betydning for høviske elementers forekomst i kunsten og derved i undersøgelsens materiale?

Disse kritiske bemærkninger til trods er der som nævnt tale om en god og vægtig bog. Netop fordi litteraturlisten er så fyldestgørende, skal der her for fuldstændigheds skyld anføres et par mere væsentlige danske titler, som er gået forfatteren forbi. Mogens Bencard: Om et middelalderligt knivskaft fra Ribe, Fra Ribe Amt 1975, s. 36-61, og Harald Langberg: Gunhildskorset – Gunhild's Cross and Medieval Court Art in Denmark, Kbh. 1982.

Ebbe Nyborg